

En systemisk forståelse av diskrepansen mellom holdninger til mobbing og faktisk mobbeatferd

Av Vidar Maxmilian Husby

SAMMENDRAG

I studier av elevers holdninger til mobbing, kommer to svar konsistent fram: For det første sier mesteparten av elevene at de ville ha grepet inn hvis de så at noen ble plaget. For det andre sier nesten alle – inkludert mobberne – at de synes mobbing er galt. De samme studiene har også sett på faktisk mobbeatferd. Et like konsistent funn er her at de samme personene deltar i mobbingen, og lar være å gripe inn for å hjelpe offeret. De to empiriske fenomenene er svært diskrepante: Holdningene på sin side er prososiale, men atferden er antisosial.

Hva kan forklare denne relasjonen mellom reflekterte holdninger til mobbing og faktisk atferd i mobbeinteraksjoner? Et sett av forklaringer har gått ut på at gruppen man tilhører og mengden man befinner seg i modererer eller overstyrer effekten av holdninger på atferd. Studier innen denne tradisjonen har ført til god kunnskap som beskriver sammenhenger mellom gruppestruktur og deltakeratferd i mobbing. I tillegg har vi sosialpsykologiske- og sosialkognitivistiske teorier som kan belyse denne diskrepansen. Litteraturen mangler imidlertid en konstellasjon av denne kunnskapen, noe som ville ha vært nyttig for å forklare dynamikken i relasjonen mellom holdninger og atferd i mobbing. Denne artikkelen presenterer en modell som setter utvalgt eksisterende kunnskap i relasjon til hverandre, i et forsøk på å skissere et system for å forstå mobbing. En systemisk tilnærming til mobbing er fruktbar, i det den kan generere hypoteser for hvordan den dynamiske relasjonen mellom holdninger og atferd i mobbing endrer seg over tid, ofte i offerets disfavør. Modellen har flere hull som må tettes med god empiri. Den kan tjene som utgangspunkt for longitudinelle studier som kan styrke eller svekke konstellasjonen av eksisterende kunnskap som denne modellen representerer.

Vidar Maxmilian Husby f. 1977
Student ved profesjonssstudiet i psykologi i Oslo, 12. semester. Artikkelen ble skrevet som semesteroppgave ved 6. semester. De faglige interessene er for mange til at noen hovedinteresser utpeker seg, men arbeid med unge eller unge voksne er høyt på listen over arbeidsoppgaver jeg ønsker meg når jeg skal ut i jobb.

INTRODUKSJON

De fleste elever sier at de synes at mobbing er galt, og at de ville ha grepet inn og hjulpet offeret hvis de var vitner til at noen ble mobbet. Men når en mobbesituasjon oppstår, deltar de fleste i denne på ulike måter. De fleste lar også være å gripe inn og forsvare offeret. Hvorfor er det så stor forskjell mellom hva mennesker sier de ville ha gjort i en situasjon og hva de faktisk gjør? Målet for denne artikkelen er å belyse diskrepansen mellom holdninger til mobbing og faktisk mobbeatferd. Artikkelen argumenterer for en systemisk tilnærming til mobbing, og henter premisser for denne diskusjonen fra eksisterende sosialpsykologisk og gruppedynamisk forskning. Til slutt presenteres en ny modell av mobbing som system. Denne kan belyse hvordan holdninger til mobbing modereres eller overstyres av gruppedynamiske og sosialpsykologiske faktorer. Dette resulterer i holdningsstridig atferd som gjennom kognitive strategier for reduksjon av dissonans gir feedback tilbake til individets holdninger og gruppens struktur. Med en slik systemisk tilnærming vil relasjonen mellom holdninger og atferd fremstå som mer dynamisk enn i tidligere tilnærmingers forklaringer.

Mobbing: Begrep og relevans

Mobbing er en type proaktiv aggressiv atferd som har blitt definert på ulike måter. Det de ulike definisjonene har til felles, er at mobbing refererer til repetert og intendert skadende eller skremmende atferd mot et offer som har mindre makt enn mobberen. Felles for disse definisjonene er også at de antar at offeret ikke fremprovoserer mobbing med fysisk eller verbal aggresjon, og at mobbing for det meste foregår i sosiale grupper som er kjent for de involverte partene (Griffin og Gross, 2004). Mobbing kan være direkte, som fysisk eller verbal aggresjon, eller indirekte, som avvising, baksnakking, sms-terror og lignende. Denne siste typen indirekte, relasjonell aggresjon har blitt understudert på grunn av operasjonaliseringsproblemer.

Den er likevel ikke mindre viktig: Som en del av propagandaen som rammet jøder under andre verdenskrig ble for eksempel jødevitser – morsomme men diskriminerende – brukt for å påvirke befolkningen i jødernes disfavør.

Utbredelse i Norge: Roland og Vaaland (2003) anslår at fem til ti prosent av grunnskoleelevene i Norge mobbes ukentlig eller oftere. Dette plasserer forekomst av mobbing i Norge like under det internasjonale gjennomsnittet (Smith, Morita, Junger-Tass, Olweus, Catalano og Slee, 1999). Gutter er litt mer utsatt for mobbing enn jenter. Mobbing avtar mot slutten av grunnskolen, men mest for jenter. Verbal mobbing er den vanligste typen for gutter og jenter, mens gutter er mer involvert i fysisk mobbing enn jenter. Gutter er de mest sannsynlige ofrene for fysisk vold og verbal mobbing, mens jentene er mer utsatt for strategier som ekskludering. Gutter er mer aktive mobbere enn jenter. Det kan være en slagside i denne konklusjonen, hvis det er lettere å operasjonalisere guttemobbing. Antall gutter som mobber øker med alder, mens antallet jenter er stabilt (Olweus, 1993; Roland, 1999; Smith et al., 1999).

Funksjoner: Mobbing har flere funksjoner. Det er assosiert med sosiale gevinster for mobberen, som føler makt over offeret og tilhørighet til gruppen som han antar at han representerer (Roland og Vaaland, 2003). I det mobbingen kan betraktes som en kollektiv nominasjon av en "taper", er mobbing også appellerende: Det gir flertallet en umiddelbar følelse av overlegenhet, tilhørighet til en trygg og mektig gruppe, samtidig som det gjør eksplisitt og "operasjonaliserer" en sosial orden som kan bli stabil over tid. Mobbingens appell og mobbing som eksponent for sosial orden er understudert, men bør være viktige komponenter i forståelsen av fenomenet.

Relevans for samfunnet: Studiet av mobbing har stor samfunnsmessig relevans, fordi det er assosiert med til dels alvorlige problemer for offer, mobber og også resten av klassen. Forskning på de 37 skoleskytingene som

fant sted mellom 1974 og 2000 i USA fant at 71% av angriperne følte seg forfulgt, mobbet, truet, angrepet, er skadet av medelever i forkant av angrepene (Secret Service og USAs utdanningsdepartement, 2002). I 1983 ble to barns selvmord knyttet til alvorlig viktisering over tid i Norge (Roland, 2000). Offerrollen er assosiert med symptomer på depresjon, suicidale tanker, søvnproblemer, i tillegg til fysiske problemer som muskelsmerter, magesmerter, og hodepine. Det er tenkelig at det å bli mobbet bidrar til disse problemene, men problemene i seg selv er ingen årsak til å bli mobbet (Roland, 2002). Mobberer vil med betraktelig større sannsynlighet enn sine medelever utvikle senere kriminell atferd (Olweus, 1993). Longitudinelle studier har konsistent funnet at aggressivitet i barndommen er assosiert med antisosial atferd i voksenlivet (Huesmann, Eron, Lefkowitz og Walder, 1984; O'Connell, Pepler og Craig, 1999). Det må påpekes at dette er basert på korrelasjoner, og at det er problematisk å gi en klar tolkning på grunn av mulige tredjevariabler.

Holdninger til mobbing

Flesteparten av elevene i barne- og ungdomsskolen – inkludert mobberne selv (Roland, 1999) - rapporterer holdninger som fordømmer mobbing. Disse holdningene er et viktig aspekt av denne artikkelen, og de kan formuleres slik:

- I) Det er galt å mobbe,
- II) Jeg ville ha grepet inn hvis jeg så noen bli mobbet (Boulton, Bucci, og Hawker, 1999; Menesini, Eslea, Smith, Genta, Gianetti og Fonzi, 1997).

Whitney og Smith gjorde i 1993 en studie hvor de spurte barne- og ungdomsskolebarn om hva de ville ha gjort hvis de så at noen ble mobbet. Halvparten av de minste barna svarte at de ville ha hjulpet offeret, og en tredjedel av de største ville gjort det samme. Bare en femtedel sa at de ville ha tatt del i mobbingen. Ønsket om å hjelpe offeret hel-

ler enn å delta i mobbingen er altså ganske utbredt. De eldste var mindre villige til å intervensjonere, men også her var likevel holdninger som fordømte mobbing langt mer utbredte enn holdninger som favoriserer mobbing. I en annen studie rapporterte 83% av kanadiske barn mellom fem og 14 år at mobbing fikk dem til å føle seg enten litt eller nokså uvel. 41% hevdet at de ville forsøke å hjelpe offeret i en mobbesituasjon. 31% hevdet at de ville bli med i mobbingen dersom offeret var noen de ikke likte (O'Connell, Sedigdeilami, Pepler, Craig, Connolly, Atlas et al., 1997). I Australia rapporterte Rigby og Slee i 1991 lignende funn. I sum så later holdninger som fremmer hjelpsomhet og fordømmer mobbing til å være utbredt blant elever i grunnskolen. Problemer med måling av holdninger skal jeg komme tilbake til.

Faktisk mobbeatferd

Det ser ut til at barn underestimerer sin deltakelse i mobbeinteraksjoner, samtidig som de overestimerer sin hjelpsomhet. Studier rapporterer konsistent at mesteparten av elevene sier at mobbing er galt og at de vil gripe inn for å stoppe mobbingen (McKinnon, 2001; O'Connell et al, 1999; Salmivalli, Lagerspetz, Björkqvist, Osterman, og Kaukianinen, 1996). De samme studiene rapporterer like konsistent at mesteparten ikke griper inn og forsvarer offeret. Ortega og Mora-Merchan (1999) fant at 43,5% av elevene syntes at mobbing var galt, og at disse samme personene ikke opponerte mot mobberne i en faktisk situasjon. Et forsøk på en empirisk undersøkelse av faktisk mobbeatferd ble gjort av Craig og Pepler i 1997. De observerte skolegården og kodet atferd i mobbeinteraksjoner. De fant at medelever var involvert i 85% av de observerte mobbetilfellene, mens medelever intervensjonerte i 11% av tilfellene. Denne diskrepansen har ført til studier av dens mulige årsaker. Dette har ført til økt fokus på gruppedynamiske og sosialpsykologiske prosesser som er virksomme i en mobbeinteraksjon.

Fra dyadisk til triadisk forståelse

Mobbing har lenge blitt forstått som et fenomen som i hovedsak er avgrenset til en dyadisk interaksjon mellom mobber og offer. Dette betyr ikke at man har ignorert gruppe- og sosialpsykologiske prosesser, men det virker som om feltet har antatt at de virkelige kausale agentene har vært mobberen, offeret, og relasjonen dem i mellom. Den sosiale konteksten har blitt betraktet som en hemmende eller fremmede enhet hvor mobbingen utspiller seg. Tilnærmingen har gitt til dels effektive intervensjonsprogrammer (Olweus' antimobbeprogram og Zero i Norge). Man har også studert årsaker til mobbing med en antakelse om at det er relativt få involverte. Dette kommer frem når mobbing defineres som "intendert påføring av mental og/eller fysisk skade til et offer, at episodene repeteres over tid, og at de involverer en maktforskjell mellom offeret og plageren" (Olweus og Roland, 1983). Denne definisjonen nevner både en årsak til og noen karakteristika ved mobbing, men bare to agenter. Roland og Vaaland (2003) understreker dessuten at man til enhver tid må holde mobberen ansvarlig for mobbingen. De kaller tilskuerne til mobbing for "den stille majoriteten", og anslår at tre til fire prosent av elevene i norsk grunnskole deltar i mobbing av medelever ukentlig eller oftere. Denne deltakerprosenten er likevel relativ til hvordan vi definerer deltakelse.

Mobbebegrepet, og definisjonen av deltakelse, har de siste ti årene blitt revidert i en relativt ny forskningsrekke, med en tilnærming som forstår mobbing som en triadisk interaksjon mellom mobber, offer og medelever. Dette har også rettet søkelyset mot gruppeprosesser og sosialpsykologiske prosesser som kan danne grunnlag for mobbing, og bidra til varigheten og legitimering av denne. Med denne tilnærmingen blir tilskuerne et interessant studieobjekt. De ulike studiene divergerer litt i forhold til hvem de definerer som tilskuer; Noen antyder at alle som kjenner til mobbingen kan ses på som tilskuer (Salmivalli et al., 1996; Twemlow, Fonagy og Sacco, 2004), mens andre mener

at de som faktisk er til stede ved episoden er det (McKinnon, 2001). Nærvær av tilskuer har blitt vist å forlenge mobbeinteraksjoner (O'Connell et al, 1999). Atlas og Pepler (1998) fant at medelever var deltakende – enten som passive tilskuer eller i mer aktive roller – i 85% av mobbetilfellene de studerte. Et annet sentralt studium fant at 87% av medelevene kunne plasseres i en deltakerrolle (Salmivalli et al., 1996). Denne studien identifiserte seks deltakerroller i mobbeinteraksjonen:

- I) Mobber, som aktivt initierer mobbing med en lederaktig atferd.
- II) Mobbers assistent, som også er aktiv, men som følger en leder i stedet for å lede.
- III) Mobbers forsterker, som er "godt publikum", og forsterker mobberens atferd.
- IV) Offeret, som er målet for mobbingen.
- V) Offerets forsvarer, som er støttende, tar parti med offeret, gjør aktive anstrengelser for å stoppe mobbingen.
- VI) Outsideren, som kjenner til mobbingen men som ikke gjør noe.

En annen studie som eksemplifiserer en triadisk tilnærming er McKinnon (2001). Hun finner, i likhet med de to studiene nevnt ovenfor, flere involverte i mobbeinteraksjonen enn mobber og offer. I tillegg til disse påstår hun rollene vakter, medsamsvorne, og aktive tilskuer – en konseptualisering som ligner, og til stor grad overlapper med, de seks punktene ovenfor.

Ut i fra dette blir det interessant å studere mobbing som en prosess snarere enn en serie episoder, og som en kollektiv/ gruppeprosess snarere enn en dyadisk interaksjon.

Problemstilling, avgrensning og struktur

Problemstillingen: "Hvordan kan vi forstå diskrepansen mellom holdninger til mobbing og faktisk mobbeatferd".

Premisser: Vi har sett på holdninger til mobbing, og at faktisk mobbeatferd ikke korresponderer med disse. Mange av de samme som sier at de vil hjelpe/ eller misliker mob-

bing er med i mobbeinteraksjonen aktivt eller lar være å gripe inn. Vi har også sett at mobbebegrepet er i endring, mot en ny forståelse som understreker at mobbing er et fenomen som utspiller seg i en sosial sammenheng, med flere viktige involverte enn mobber og offer. Dette gjør det fristende å identifisere gruppeprosesser og sosialpsykologiske prosesser som er involvert i forkant av, under, eller som produkt av mobbeinteraksjonen. Disse prosessene kan hevdes å fungere som moderatorer for holdninger om mobbings effekt på faktisk mobbeatferd. Vi vil da få en modell hvor individuelle, reflekterte holdninger til mobbing modereres av sosialpsykologiske og gruppedynamiske prosesser, som til slutt gir holdningsstridig atferd.

Empirien som er nevnt, og som skal presenteres mer inngående her, tegner et slikt bilde. Denne artikkelen vil forsøke ta et skritt videre i samme retning. Den vil presentere en modell som foreslår en dynamisk relasjon mellom selv – gruppe – mengde – og atferd. En slik modell vil innlemme forholdet mellom holdninger og atferd i mobbing i et større system, som gir et perspektiv som bedre fremstiller dette forholdet.

Artikkelens struktur: Framstillingen vil i hovedsak tjene til å levere premisser til modellen som presenteres i del tre. Jeg har brukt introduksjonen til å etablere et perspektiv på mobbing som et fenomen som i tillegg til mobber og offer involverer medelever. Jeg har presentert empiri som viser at individers holdninger til mobbing divergerer fra faktisk mobbeatferd (selv/ individ). Første seksjon av hoveddelen vil ta for seg empiriske funn som viser at grupperelaterte faktorer inngår i dynamikk med mobbeinteraksjonen (gruppe). Andre seksjon vil foreslå sosialpsykologiske prosesser som kan tenkes å være virksomme i selve interaksjonen (mengde). Jeg skiller her mellom ”gruppe” og ”mengde”. Med gruppe menes to eller flere individer som er forbundet med hverandre med en sosial relasjon (Forsyth, 2006, s. 3). Med mengde menes her en samling individer, vanligvis på et offentlig sted, som er til stede i nærheten av hverandre og fokuserer

på det samme (Forsyth, 2006, s. 560). Tredje seksjon vil se på hvordan mobbeatferden effektuerer kognitive strategier som kan modifisere holdninger og også strukturer i gruppen (effekt på selv og gruppe). Tredje del av artikkelen vil foreslå en systemisk modell for mobbing.

Avgrensning: Denne artikkelen fokuserer på mobbing i grunnskolen. Modellen som presenteres kan likevel med tenkes å kunne belyse mobbeatferd i arbeidslivet. Jeg finner ikke plass til å se på hvordan momenter som faller inn under problemstillingen interagerer med individuelle forskjeller som tilknytningsstil, personlighetstrekk som aggressivitet, eller forhold i hjemmet. Det er også flere gruppedynamiske og sosialpsykologiske fenomener som kunne vært inkludert i fremstillingen, men i denne sammenhengen er det kun plass til noen eksempler på slike. I litteraturen om mobbing er det også mange interessante funn om kjønnsforskjeller som det ikke er rom for å drøfte her. Det ligger også utenfor artikkelens rekkevidde å evaluere eksisterende intervensjonsmodeller i forhold til problemstillingen.

HOVEDFAKTORER I ET SOSIALT SYSTEM FOR MOBBING

En rekke empiriske fenomener belyser hvordan relasjonen mellom individuelle og reflekterte holdninger til mobbing og faktisk atferd i en mobbeinteraksjon modereres av ulike gruppedynamiske og sosialpsykologiske faktorer. Denne delen vil kort oppsummere noen studier som finner slike relasjoner. Jeg vil deretter se på hvordan man tenker om sin egen atferd etter interaksjonen, og hvilke følger dette har for individets holdninger og gruppens struktur.

Gruppen: Gruppestrukturelle faktorer

Nettverk: Sosiometri. Sosiale nettverk i klassen hevdes av ulike studier å være den fremste påvirkende faktor for forekomst av mobbing (McKinnon, 2001; Salmivalli et al., 1996). Klassens størrelse eller negative rela-

sjoner i hjemmet er av mindre betydning enn disse strukturene. Jeg nevnte i introduksjonen et finsk studium som presenterer empiri for flere deltakerroller i mobbing enn mobber og offer (Salmivalli et al., 1996). Dette samme studiet undersøkte også relasjonen mellom disse deltakerrollene og sosiometrisk status i klassen. De fant for det første at de fleste barna i studiet (N = 573) hadde en definerbar deltakerrolle. For det andre fant de at ofrene hadde lavere status enn de andre gruppene – de var sosialt avviste og lite aksepterte barn. Forsvarerne av offeret var de som nøy høyest sosial status. Dette studiet diskuterer hvorvidt denne statusen muliggjør intervensjon. De hevder at ens popularitet definerer hva man kan og ikke kan gjøre, og at det er tenkelig at dette forklarer de populære prososiale atferd. Mobberne var også upopulære, men ikke like upopulære som ofrene. Det sentrale i denne sammenhengen er at dette studiet finner en relasjon mellom et aspekt ved gruppestruktur (sosiometri) og grad av og type deltakelse i mobbeinteraksjonen (deltakerrolle).

Nettverk: Hierarki. Klasserommets sosiale hierarki er også reflektert i fordeling av deltakerroller i mobbeinteraksjoner. Et kanadisk studium har utført sosial nettverksanalyse på klasser med til sammen 153 barn (McKinnon, 2001). Analysene ble så sammenlignet med medelevers nominasjoner av andre medelevers rolle i mobbing i gruppen. Disse analysene viser at barn som tilhører prominente sosiale grupper i klasserommet og var i kjernen av disse gruppene, mottok signifikant flere "mobber" og "assistent"-nominasjoner enn barn som ikke tilhørte denne gruppen. Andre sentrale i denne gruppen, men ikke i kjernen, mottok signifikant flere "aktiv tilskuer"-nominasjoner enn andre barn. Barn som ikke tilhørte noen sosial gruppe i klasserommet mottok flere "offer"-nominasjoner enn andre. McKinnon (2001) finner altså at posisjon i sosiale nettverk (perifer vs. sentral, samt primær vs. sekundær gruppe i klassen) predikerer grad av og type deltakelse i mobbeinteraksjonen.

De to studiene ser ut til å styrke hverandre. Det er mulig at de også til en viss grad måler

samme fenomen – grad av popularitet vil med stor sannsynlighet korrelere høyt med grad av tilhørighet til og sentralitet i en gruppe. De to fenomenene vil slik kunne gjøre de samme prediksjonene av deltakerroller i mobbing. Hva som er mindre intuitivt, er at Salmivalli et al. (1996) finner at mobberne har lav sosiometrisk status, mens McKinnon (2001) finner at mobberne er sentral i prominente grupper i klasserommet. Mobberne er altså upopulære men sentrale.

Nettverk: Distribusjon av makt. Et annet aspekt ved gruppestruktur og –nettverk er distribusjonen av status og makt i gruppen. Maktfordelingen i en gruppe har også vært gjenstand for analyse i forsøk på å forstå medvirkende årsaker til mobbing. Dan Olweus' arbeider har vært toneangivende på feltet. Han definerer mobbing som "en type aggressiv atferd, hvor det er en ubalanse i makt, og den aggressive handlingen repeteres over tid" (Olweus, 1993). Gutter som mobber er ofte fysisk sterkere og har bedre selvaktelse enn offeret. For jenter ligger likevel ikke disse kriteriene til grunn for forskjellen mellom offer og mobber (Roland og Vaaland, 2003). Olweus fremstiller dette spesielt med henblikk på forskjeller mellom offeret og mobberne. Det er likevel grunn til å tro at de samme karakteristikene ligger til grunn for posisjonering i statushierarkiet i klassen som gruppe. Dette leder oss til et annet hvitt felt på det empiriske kartet over mobbing: Hvordan relaterer mobbeatferd (f.eks. deltakerroller) seg til individets statussøken og strategier for å oppnå status? Det hadde vært interessant å undersøke om ønsket om å oppkøpe en posisjon med status relaterer seg til mobbeatferd. Roland (2003) viser at også elever med høy status blir mobbeofre. Han foreslår at de med høy status representerer en trussel, og at de mobbes for å opprettholde mobberens posisjon. Dette fenomenet kommer vi snart tilbake til. Det vi skal frem til her er at maktforskjeller mellom offer og mobber, og plausibelt også mellom grupper i klassen, har vært trukket fram som en sentral årsak til mobbing.

Gruppenormer: Normer er et sentralt aspekt ved en gruppes struktur. En norm er en kon-

sensuell standard som regulerer gruppemedlemmers atferd (Forsyth, 2006, s. 171). Gruppenormer er normer som er gjeldende i en spesifikk gruppe, mens sosiale normer gjelder over flere situasjoner og grupper. Sherifs (1936) studier har ført til en forståelse av normer som en standard som internaliseres – til forskjell fra en standard som etterlignes. Normer er ikke bare med på å opprettholde orden i en gruppe, de er med på opprettholde gruppen i seg selv. Normer kan på flere måter ligge til grunn for mobbeatferd. Zillman bemerket allerede i 1979 at et individ kan øke sin sosiale appell ved å utøve aggressiv atferd, gitt at denne atferden kan begrunnes i normgrunnlaget til gruppen som dette individet er eller vil bli en del av. En strategi et individ kan bruke for å oppnå tilhørighet i en gruppe, er ved å overrepresentere gruppens norm: Ønsket om tilhørighet eller om å opptre ønskverdig gjør at man streber etter å opptre i tråd med gjeldende normer. Et lignende fenomen, som muligvis kan motivere samme atferd, er at man antar at man er gjenstand for sosial evaluering i forhold til denne normen (Cottrell, 1972). Hvis denne normen gjelder mobbeatferd mot en av klassens utpekte ofre, eller er offerdefinisjon av en medelev, så er det tenkelig at et individs mobbeatferd kan være motivert av slike ønsker. Denne atferden lønner seg i tillegg sosialt for dette individet. Roland og Vaaland (2003) har en beslektet betraktning. De hevder at falske negative normer, basert på feiloppfatninger av hva de andre i klassen tenker, legger forholdene til rette for et sosialt klima hvor elevene må kjempe for en posisjon, påvirkningskraft, og tilhørighet. Mobbing er et middel for å oppnå dette målet. Jo sterkere denne normen om atferd mot offeret blir, jo mer akseptabelt vil det bli å mobbe det. Gruppenormer ligger altså i disse eksemplene til grunn for mobbeatferd.

Andre empiriske tilnæringer til relasjonen mellom gruppenormer og mobbeatferd har brukt sosial identitetsteori som analytisk perspektiv. Gitt at mobber og offer tilhører ulike grupper innen klassen, kan man se på atferden til representanter for de ulike gruppene som motivert av sosial identites-anlig-

gender. En sentral antakelse i sosial identitetsteori (Turner og Tajfel, 1979) er at mennesker har et grunnleggende behov for å vedlikeholde et positivt bilde av seg selv og gruppen sin. Dette gjør vi ved å sammenligne oss med hverandre (i inngruppen) og de andre (i utgruppen). En annen sentral antakelse er at tilhørighet til en gruppe eller sosial kategori ikke bare gir en sosial identitet, men også definerer implisitte standarder for hva som er passende atferd. Oppfattet likhet mellom egen gruppe og utgruppen får oss til å lete etter distinkthet ved vår egen gruppe for å maksimere forskjellen mellom dem og oss.

Sosiale identitetsprosesser kan gi grunnlag for, og legitimere, mobbing av et offer som ikke nyter tilhørighet i inngruppen. I en klasse eksisterer det også normer om hvorvidt det er akseptabelt å opptre aggressivt, og på hvilken måte og med hvilke motiver. Disse normene påvirker individenes normative oppfatninger og aggressive atferd (Henry, Guerra, Huesmann, Tolan, VanAcker, og Eron, 2000). Ojala og Nesdale (2004) ville vurdere hvorvidt gruppenormer spilte en rolle i barns mobbing. Deres tanke var at hvis konformitet til gruppenormer styrker sosial identitet og aksentuerer forskjeller mellom egen gruppe og andre grupper, så vil gruppenormer spille en viktig rolle i modifisering av holdninger til mobbing. Deres hypotese var at en oppfattet trussel mot inngruppens distinkthet ville moderere hvorvidt det var regnet for legitimt å mobbe. Likheter mellom inngruppen og utgruppen (variabel 1) ville i følge Ojala og Nesdale representere en trussel mot inngruppens distinkthet. De antok videre grupper hadde ulike saliente normer (variabel 2) som favoriserte eller fordømte mobbeatferd. Ojala og Nesdale forsøkte å finne ut til hvilken grad disse to variablene modererte hvorvidt det var regnet for akseptabelt med mobbeatferd. De fant at mobbing var mer akseptert når det var rettet mot et utgruppemedlem som var lik, og som dermed representerte en trussel mot inngruppens identitet. Resultatene fra dette studiet tyder altså på at gruppenormer som favoriserer aggresjon vil føre til økt diskriminering av en utgruppe som ligner inn-

gruppen, med den funksjon å øke inngrup-pens distinkthet. Studien viser også hvordan barn forholder seg til gruppenormer ved å være oppmerksomme på reglene i en gruppe og handle i tråd med dem, selv om dette involverer mobbing.

Aspektene ved gruppestruktur som vi har sett på nå kan altså alle tenkes å motivere mobbeatferd, og kan bidra til en forklaring på hvorfor individer i en klasse eller en annen gruppe opptrer holdningsstridig.

Mengden: Sosialpsykologiske faktorer

Denne artikkelens prosjekt er å forstå holdning-atferdsdiskrepans i mobbing. Vi vil nå se på noen momenter som handler om hvordan det å være del av en mengde kan påvirke atferd, og bidra til å hemme intervensjon og fremme deltakelse i mobbing.

Bystander-effekten: Darley og Latané (1968) studerte forholdet mellom antall tilskuere til viktisering og sannsynlighet for at offeret skulle få hjelp. I en serie eksperimenter demonstrerte de det de kalte bystander-effekten. Enkelt definert refererer dette begrepet til at jo flere tilskuere det er til en situasjon hvor noen er offer, jo mindre er sannsynligheten for at noen griper inn og hjelper offeret. I litteraturen om hjelpsomhet og prososial atferd er attribusjon av ansvar et nøkkelbegrep: Vi hjelper med større sannsynlighet til hvis vi anser oss selv som ansvarlige for å gi hjelp, og samtidig at offeret ikke selv er ansvarlig for sin ulykke (Fiske, 2004, s. 336). Darley og Latané (1968) forklarer fravær av intervensjon med at når mange er til stede, vil ansvaret oppløses mellom tilskuerne. Dette kalte de ansvarsdiffusjon. Ingen av tilskuerne føler sterkt ansvar for at det er nettopp de som skal hjelpe til. En annen årsak kan være informasjonsmessig sosial påvirkning: Vi bruker andre menneskers uttrykk som referanse for hvorvidt vi skal nærme oss eller trekke oss fra en situasjon. De fattede uttrykkene til medtilskuerne våre gir oss informasjon om at dette ikke er en truende situasjon for noen. Dette fører til at ingen griper inn.

Dette er noen mulige forklaringer på at individer, selv om de erklærer at de ville ha grepet inn og hjulpet et offer, ikke hjelper til i den faktiske situasjonen.

Det er nærliggende å anvende Darley og Latané's bidrag til forståelsen av atferd i en mengde på situasjoner hvor en gruppe medelever utøver fysisk eller verbal aggresjon mot et offer. Men hva med andre typer mobbing, som SMS-terror, utfrysning eller avvistning? Det er ingen som har bedre oversikt over mobbeatferd i en klasse enn elevene selv. Læreren har langt mindre kjennskap til hva som foregår. For et individ som befinner seg i klassen hele dagen vil relasjonene være langt tydeligere – denne personen vil få med seg at noen hvisker og peker, at noen blir avvist eller ignorert, at noen blir utledd for bagateller eller får trusler. Relasjonell aggresjon, som er langt mer usynlig, vil med større sannsynlighet være observerbart for en person som befinner seg i den gitte sosiale virkeligheten kontinuerlig og over tid. Hvis man definerer "tilskuer til mobbing" som "en som kjenner til mobbing, uavhengig av deltakelse eller nærvær", vil bystander-effekten representere en hypotese på hvorfor medelever generelt ikke griper inn og forsvaret offeret. Litteraturen har ikke fokusert mye på hvordan kjennskap til mobbing relaterer seg til ansvarsattribusjon. Denne innsikten kunne økt vår forståelse av relasjonen mellom holdning og atferd i mobbing.

Konformitet: Konformitet er definert som en forandring i mening, bedømming, eller handling for å matche andres meninger, bedømminger og handlinger (Forsyth, 2006, s 208). Dette er et begrep med mange aspekter. Det jeg vil trekke fram her er normativ sosial påvirkning, som var gjenstand for mange av Aschs studier (Asch, 1951). Disse studiene viste hvordan normativt press ledet forsøkspersoner til å gi estimater av linjelengder som var langt i fra deres egne personlige oppfatninger. Vi har sett at det grunnleggende behovet for tilhørighet gjør at vi streber etter å handle i henhold til gruppen vi akter sine normer. Vi gjør som de andre gjør, fordi vi ikke vil tiltrekke oss negativ opp-

merksomhet, bli latterliggjort, eller bli avvist (Aronson, Wilson og Akert, 1997). Anvender vi dette fenomenet i mobbeinteraksjonen, så får vi en mulig forklaring til på hvorfor man opptrer holdningsstridig – vi oppfatter en norm som favoriserer denne atferden, og tar del i atferden for å ta del i gruppen.

Deindividuering og disinhibisjon: Deindividuering oppstår når ens individuelle karakteristika blir mindre fremtredende og gjør en anonym, som når man tar en uniform på, dekker ansiktet, eller befinner seg i en mengde. Deindividuering er assosiert med impulsiv og ofte voldelig atferd, og tap av vanlige hemninger knyttet til atferd (disinhibisjon) (Zimbardo, 1969). Slike hemninger kan være egne moralske standarder for hva som er akseptabel atferd, og det er derfor deindividuering har en plass i denne artikkelen. Nærvær av andre gjør at vi føler oss mindre ansvarlige for våre handlinger, fordi det minsker sannsynligheten for at akkurat vi kommer til å bli stilt ansvarlige for gjerningen (Prentice-Dunn og Rogers, 1989). Nærværet av andre senker vår oppmerksomhet til egen atferd, og flytter den bort fra egne moralske standarder (Diener, 1980). Jo mer stimulerende situasjonen er, jo mer reduseres selvmonitorering (Aronson et al., 1997). Deindividuering er altså også et fenomen som det er sannsynlig å anta at bidrar til holdningsstridig atferd i en mobbeinteraksjon.

En sosial illusjon: Momentene over konvergerer mot å utgjøre en feilpersepsjon av situasjonen. Mobberen tror at han handler på vegne av de som ser på (Twemlow et al., 2004). Han eller hun feiltolker ofte situasjonen og tror at tilskuerne støtter handlingene (Roland, 1999). Offeret opplever også at alle som ser på støtter mobbingen. De Roland kaller "den tause majoriteten", i tråd med den mer dyadiske tilnærmingen til mobbing, tror at de andre er mer entusiastiske til mobbingen enn de selv er, og lar være å opponere i frykt for å være annerledes. Dette kan føre til at tilskuerne tar del i mobbingen (Roland, 1999). Summen av dette er en kollektiv illusjon av den umiddelbare situasjonen, som forsterker mobbeatferd, hemmer medelevers intervensjon, og gjør offerets opplevelse mer alvorlig.

Prosesser i etterkant av en mobbeinteraksjon

Elever rapporterer at de er mot mobbing, og at de er villige til å gripe inn for å forsvare offeret. Vi har sett på noen faktorer som modererer eller overstyrer denne intensjonen. Men for å forstå relasjonen mellom holdninger og atferd i mobbing, må også prosessene i etterkant av mobbeinteraksjonen tas i betraktning. Disse prosessene er spesielt relevante, fordi mobbing er plaging som foregår over tid. Relasjonen mellom holdninger og atferd er ikke statisk. Det vil feilrepresentere fenomenet å kun måle det på ett gitt tidspunkt. Denne artikkelen har antatt at mobbeepisoder er en eksponent for den sosiale orden i klasserommet. Den antar videre at episoder med mobbing gir feedback til den sosiale ordenen og til persepsjon av offeret. Jeg skal kort se på noen mekanismer som kan være virksomme i denne fasen.

Frakopling av moral: Banduras begrep "moral disengagement" (Bandura, 1990) har blitt brukt i flere sammenhenger for å forklare hvorfor mennesker utfører grusomme handlinger, for eksempel terrorisme. Bandura tar opp fire psykologiske prosesser som muliggjør slike handlinger, og som jeg tror kan bidra til mobbingens varighet ved å gi feedback til gruppestruktur og til individuelle holdninger. En strategi kan være å rekonstruere episoden slik at den fremstår som moralsk. Moralsk vil i dette tilfellet kunne bety "i tråd med viktige gruppenormer". En annen strategi er å nedtone seg selv som agent i situasjonen – man feilplasserer ansvar. En måte å gjøre dette på, er å påstå at offeret "ba om det når han svarte så frekt" – offeret er altså ansvarlig. En tredje måte er å oppløse ansvaret for handlingen mellom deltakerne i gruppen. En fjerde og siste strategi i Banduras tilnærming er dehumanisering: en redefinisjon av offeret som fratrar det menneskelige egenskaper, og som dermed gjør handlingen mer legitim. Disse fire prosessene er sentrale i forståelsen av mobbing i norske intervensjonsprogrammer som Zero (Roland, 1999) og Olweus Anti-bullying Programme (Olweus, 1993). Det er her snakk om gradvise kognitive endringer i

medelevenes persepsjon av offeret. Over tid vil medelevene begynne å se offeret som avvikende, verdiløst, som om det faktisk fortjener behandlingen de får. Offeret blir mer og mer upopulært, idet det blir en sosial norm i gruppen å ikke like ham eller henne (Olweus, 1991).

Disse prosessene har konsekvenser som er viktige i et mobbesystem: de hjelper elevene å bli kvitt skyldfølelsen som kan oppstå når de mobber. De skaper en avstand til offeret som gjør det mer legitimt å plage det. Dette er fire effektive prosesser i å skille moral (eller holdninger til god atferd) fra atferd. Den helt praktiske følgen av dette er at hemningene mot mobbing nedsettes. En annen praktisk følge er at persepsjonen av offeret forandres gradvis over tid, i en dehumaniserende retning som rettferdiggjør mobbevirksomheten (Olweus, 1973).

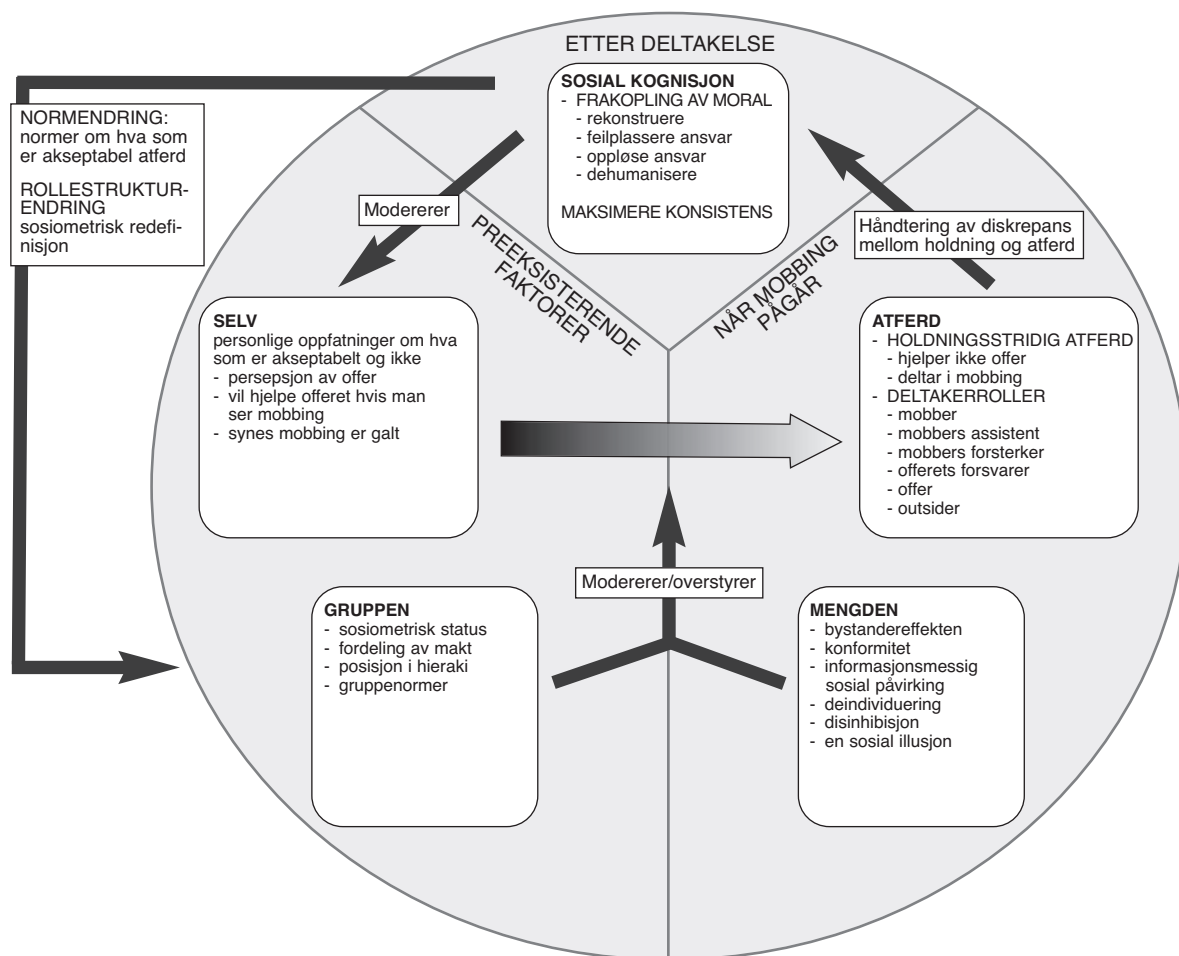
Ønsket om konsistens: I etterkant av en mobbeinteraksjon må individet forholde seg til en diskrepans mellom sin atferd og sine holdninger. I følge konsistensteorier (Festinger, 1957; Heider, 1958) ønsker vi å redusere denne dissonansen. Dette kan vi gjøre ved å ta i bruk strategiene til Bandura for å rettferdiggjøre handlingene. Et viktig moment her er at mobbeinteraksjonen kan gjennom dissonansreducerende strategier resultere i at holdningen til offeret forandres slik Olweus (1973) påpeker. Festinger (1957) hevder at holdningsendringen er mest tydelig når individet har deltatt frivillig, atferden representerer en trussel mot selvaktelsen, handlingen har forutsette negative konsekvenser, og ubehaget/uroen (arousal) man føler oppfattes å ha bakgrunn i handlingen. Disse kriteriene for effektiv holdningsendring er tilstede i en mobbeinteraksjon. Dissonansteori blir dermed en komplementær forklaring til Banduras på rettferdiggjøring av virksomheten. Det disse teoriene har til felles, er at de forklarer hvordan deltakelse i mobbing legger til rette for holdningsendring eller annen reduksjon av holdningatferdsdiskrepans som muliggjør videre mobbing, og også hvordan offeret taper på disse prosessene i det fratas noen av sine menneskelige kvaliteter.

Dette er konsistent med empiri på at de som i utgangspunktet holder seg utenfor mobbesituasjonen gradvis over tid deltar i redefinisjon av offeret i tråd med gruppens norm (Olweus, 1993).

Gruppestrukturelle endringer: Forbindelsen mellom mobberne styrkes i og i etterkant av mobbeinteraksjonen (Roland og Vaaland, 2003). Den felles innsatsen gir en følelse av samhold, som styrkes ved nærværet av en outsider, offeret. Vi har også sett at interaksjonen kan føre til redefinerings eller videre negativ definering av offeret. Disse to momentene er ingredienser i klassens norm for hva som er akseptabel atferd. Denne normen tillater mobbing av offeret i økende grad, og den har en sosiometrisk parallell i at offeret blir mer og mer avvist og utfryst. En annen norm som hevdes å oppstå ved mobbing over tid er "the norm of non-intervention" (Piliavin, Dovidio, Gaertner, og Clark, 1982). Dette kan ses på som en forlengelse av den tidligere omtalte bystander-effekten.

Dette avsnittet har foreslått noen prosesser som i et system for mobbing formidler feedback fra mobbeinteraksjonen, med alle dens deltakere (jfr. McKinnon, 2001; Salmivalli et al., 1996; Twemlow et al., 2004), til individers holdninger og til gruppens struktur. For å oppsummere artikkelen så langt: Vi har sett at mange deltar, at de har holdninger som avviker fra denne atferden, at de forsøker å redusere denne diskrepansen med kognitive strategier. Dette inngår i en modifikasjon av gruppestruktur og individuelle holdninger.

Det viktige poenget her er at *dette er et dynamisk system, hvor relasjonen mellom holdninger og atferd på ingen måte er konstant*. Mål av individuelle og reflekterte holdninger, gruppestruktur, atferd i en mobbeinteraksjon på ett tidspunkt eller i en begrenset periode vil derfor gi begrenset mening i en forståelse av relasjonen mellom holdning og atferd i mobbing. Vi trenger et paradigme som studerer relasjonene mellom disse variablene som en funksjon av tid.

EN SYSTEMISK MODELL AV MOBBING

Mobbing er et komplekst system av interagerende momenter, som ikke lar seg redusere til et lite knippe kausale faktorer. Denne artikkelen har forsøkt å organisere noen av disse faktorene, med den intensjon å belyse hvordan holdninger til mobbing relaterer seg til faktisk mobbeatferd gjennom et systemisk perspektiv. (Se figur over)

Denne modellen fremstiller at gruppen og mengden modererer eller overstyrer individuelle, reflekterte holdninger om mobbingseffekt på mobbeatferd i en gruppe. Den viser også at atferden utløser psykologiske prosesser og dissonansreducerende strategier som gir feedback til individet og til gruppen. Denne feedbacken gir endringer i individet og i gruppen. Disse endringene fasiliterer deltakelse og hemmer intervensjon. Premis-

sene i dette resonnementet er presentert i teksten over.

Modellen viser at det gir begrenset mening å se på relasjonen mellom holdninger og atferd isolasjon, fordi den inngår i en dynamikk bestående av flere faktorer. Nærmere bestemt er denne relasjonen innlemmet i et system bestående av selv, gruppe, mengde, atferd og kognitive prosesser.

Et systemisk hypotese om relasjonen mellom holdninger og atferd i mobbing

Modellen er en skisse av mulige underliggende mekanismer for holdningsendring over tid. En definerende karakteristik ved mobbing er nettopp at det foregår over tid. Hvordan kan denne modellen belyse holdning-atferds-relasjonen når den utvikler seg

over tid? En mulig forklaring er at et individ har en oppfatning av et offer som i utgangspunktet ikke er negativ. Men når gruppedynamiske og sosialpsykologiske faktorer er virksomme, kan denne personen for eksempel ta seg selv i å flere ganger le høyt til en nedsettende bemerkning om offeret. Dette kan effektivere strategier som reduserer skyldfølelse eller kognitiv dissonans. Resultatet av denne kognisjonen er at offeret redefineres. Over tid, etter mange episoder, er det tenkelig at offeret er dehumanisert, og at gruppenormer som fasiliterer mobbing av dette offeret samtidig har oppstått. Videre delaktighet i mobbing av offeret vil gi mindre og mindre dissonans, fordi holdninger og atferd ikke lenger er i konflikt. Diskrepans mellom holdninger og atferd vil reduseres over tid, og sosialpsykologiske og gruppedynamiske variabler blir ikke påkrevd i samme grad for å moderere holdningers effekt på atferd. Gruppenormer har blitt internalisert – gruppens norm og egen atferd i mobbeinteraksjoner forenes i en holdningsmodifikasjon hos et individ.

Hypotesen blir her at opplevd diskrepans mellom holdning og atferd vil minke over tid, mobbingen vil vedvare, og initiativet til intervensjon vil minke proporsjonalt. Foreløpig er dette skrivebordsteorier fra min side – men dette resonnementet skaper behov for et longitudinelt studium, som kan belyse et svært understudert aspekt av mobbing som tenkelig ligger til grunn for tilbivelsen av og opprettholdelsen av mobbing over tid.

ANDRE FORKLARINGER

Det kan være andre årsaker til forskjellen mellom holdninger til mobbing og faktisk atferd. En av dem ligger i studienes målinger av holdninger og operasjonalisering av mobbing. Alle de omtalte studiene har målt disse holdningene på avstand fra mobbesituasjonen, og det er i stor grad individuelle responser som ligger til grunn for empirien. Responsene har altså en grad av reflekterthet som sannsynligvis ikke er til stede i mob-

beinteraksjonen. Det alle målene på holdninger som er nevnt i introduksjonen har til felles, er at de tar respondenten ut av den faktiske situasjonen. Ett studium (O'Connell et al., 1999) bruker videoklipp av virkelige situasjoner for å aktivere holdninger – men selv dette er preget av en viss distanse, i det elevene observerer seg selv utenfra, fra en ukjent vinkel av skolegården. Det hadde vært interessant å måle holdninger til mobbing ved at en gruppe som deltok i mobbing avga sine svar som gruppe, kort tid etter mobbingen fant sted. Eller at videoopptakene ble gjort med et kamera som var midt i situasjonen, i stedet for et overvåkingskamera.

Det er også tenkelig at spørsmålene respondentene har svart på ikke korresponderer med virkeligheten ved å være for generelle eller for spesifikke. Det er lett å tenke seg forventningseffekter ved intervjuer, eller at respondenten ønsker å fremstå sosialt ønskelig med prososiale fasitsvar.

Mobbing har mange ansikter. Slik disse studiene operasjonaliserer det, så faller f. eks. SMS-mobbing utenfor rammene. Sladder, rykter, utstøting vil heller ikke bli fanget opp. Dette er atter en svakhet ved instrumentene man benytter for datainnsamling.

KONKLUSJON

Det er grunn til å tro at mobbing er et fenomen som nærer og næres av sosiale prosesser. Denne artikkelen har forsøkt å strukturere disse prosessene med en systemisk modell som viser medvirkende faktorer til dynamikken mellom holdninger til mobbing (som favoriserer intervensjon og fordømmer deltakelse) og faktisk mobbeatferd (hvor man deltar men ikke intervensjoner).

Litteraturen har de siste ti årene levert mange spesifikke sammenhenger mellom sosialpsykologiske og gruppedynamiske variabler og mobbeatferd, men ingen global modell som tjener som et førsteutkast til hvordan disse sammenhengene forholder seg til hverandre. Den systemiske modellen av mobbing presentert i denne artikkelen

sammenfatter mobbe- og aggresjonsrelaterte hypoteser til et system. Dette foreslår sammenhenger mellom individuelle holdninger, gruppedynamiske/sosialpsykologiske modererende eller overstyrede faktorer, faktisk atferd, og atferds feedback til individuelle holdninger mediert av dissonansreducerende strategier. Modellen kan generere hypoteser om holdningsendring over tid og denne endringsrolle i vedvarendeheten av mobbing.

Det er flere understuderte aspekter ved mobbing. Mobbing er ofte et møtepunkt mellom satirisk humor og aggresjon. Forskning på underholdningsaspektet ved mobbing er ikkeeksisterende. Samtidig gir historien oss mange eksempler på hvordan humor har blitt brukt for å nedverdige og ydmyke andre mennesker. Dette er en appellerende innpakning på aggresjon, og er verdt psykologisk forskning.

Det viktigste i denne sammenheng er likevel holdningsendring over tid, dets årsaker, og dets funksjon i forhold til å inhibere det prososiale initiativet som er utbredt blant elever og antakelig også kolleger. En annen viktig oppgave for fremtidig forskning er å organisere det vi vet allerede – å klargjøre begreper og å skille empirisk funderte teorier fra antakelser. Videre forskning bør også se på om mobbing i en klasse fører til tilegnelse av mobbekommunikasjonsstiler hos alle i klassen. Det er, i tråd med sosial læringsteori, tenkelig at å være i klasse eller på en arbeidsplass hvor mobbing forekommer ofte vil kunne føre til tilegnelse av verbal aggressiv kompetanse også hos de mindre involverte.

Mobbing er et utbredt fenomen, med egenskaper som innbyr til psykologisk forskning. Og det har stor samfunnsmessig relevans, fordi det er assosiert med potensielt alvorlige konsekvenser for de involverte. Mobbing er derfor en faglig, samfunnsmessig, og folkehelseutfordring, som psykologien bør anstrenge seg for å imøtekomme.

REFERANSER

- Aronson, E., Wilson, T., & Akert, R. M. (1997). *Social Psychology* (2 utg.). New York: Longman.
- Asch, S. (1951). Effects of Group Pressure upon the modification and distortion of judgment. I H. Guetzkow (Red.), *Groups, leadership and men*. Pittsburgh, PA: Carnegie Press.
- Atlas, R. S., & Pepler, D. J. (1998). Observations of bullying in the classroom. *The Journal of educational research*, 92(2), 86-99.
- Bandura, A. (1990). Mechanisms of moral disengagement. I W. Reich (Red.), *Origins of terrorism: Psychologies, ideologies, theologies, states of mind*. New York: Cambridge University Press.
- Boulton, M.-J., Bucci, E., & Hawker, D. D. (1999). Swedish and English secondary school pupils' attitudes towards, and conceptions of, bullying: Concurrent links with bully/victim involvement. *Scandinavian journal of psychology*, 40(4), 277-284.
- Craig, W., & Pepler, D. (1997). Observations of bullying and victimization in the school yard. *Canadian Journal of School Psychology*, 13, 41-59.
- Cottrell, N. B. (1972). Social Facilitation. I C. G. McClintock (Red.), *Experimental Social Psychology* (pp. 185 - 236). New York: Holt, Rinehart and Winston
- Darley, J. M., & Latane, B. (1968). Bystander intervention in emergencies: Diffusion of responsibility. *Journal of Personality and Social Psychology*, 8, 377-383.
- Diener, E. (1980). Deindividuation: The absence of self-awareness and self-regulation in group members. I P. B. Paulus (Red.), *Psychology of group influence* (pp. 209-242). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Festinger, L. (1957). *A theory of cognitive dissonance*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Fiske, S. (2004). *Social Beings. A core motives approach to Social Psychology*. Hoboken, NJ: Wiley.
- Forsyth, D. R. (2006). *Group Dynamics* (4. Utg.). London: Thomson.
- Griffin, R.-S., & Gross, A. M. (2004). Childhood bullying: Current empirical findings and future directions for research. *Aggression and violent behavior*, 9(4), 379-400.
- Heider, F. (1958). *The psychology of interpersonal relations*. New York: Wiley.
- Henry, D., Guerra, N., Huesmann, L. R., Tolan, P., VanAcker, R., & Eron, L. D. (2000). Normative influences on aggression in urban elementary school classrooms. *American Journal of Community Psychology*, 28(1), 59-81.

- Huesmann, L. R., Eron, L. D., Lefkowitz, M. M., & Walder, L. O. (1984). Stability of aggression over time and generations. *Developmental Psychology*, 20, 722-736.
- McKinnon, J. A. E. (2001). *An examination of bullying from a group-dynamic perspective: The third party role of peers in bullying incidents*. Univeritetet i Waterloo, Waterloo.
- Menesini, E. E., Eslea, M., Smith, P. K., Genta, M. L., Gianetti, E., & Fonzi, A. (1997). Crossnational comparison of children's attitudes towards bully/victim problems in school. *Aggressive behavior*, 23(4), 245-257.
- O'Connell, P., Pepler, D., & Craig, W. (1999). Peer involvement in bullying: Insights and challenges for intervention. *Journal of adolescence*, 22(4), 437-452.
- O'Connell, P., Sedigdeilami, F., Pepler, D., Craig, W., Connolly, J., Atlas, R., et al. (1997). *Prevalence of bullying and victimization among Canadian elementary and middle school children*. Washington DC: Presentation ved The meeting of the Society for Research in Child Development.
- Ojala, K., & Nesdale, D. (2004). Bullying and social identity: The effects of group norms and distinctiveness threat on attitudes towards bullying. *British Journal of School Psychology*, 22, 19-35.
- Olweus, D. (1973). *Hackkyklingar och översiktare: Forskning om skolmobbing*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Olweus, D. (1991). Bully/victim problems among schoolchildren: Basic facts and effects of a school based intervention program. I D. Pepler & K. Rubin (Red.), *The development and treatment of childhood aggression* (pp. 411-448). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Olweus, D. (1993). *Bullying at school: What we know and what we can do*.
- Olweus, D., & Roland, E. (1983). *Mobbing: Bakgrunn og tiltak*. Oslo: Kirke- Og Undervisningsdepartementet.
- Ortega, R., & Mora-Merchán, J. A. (1999). Spain. I P. K. Smith, Y. Morita, J. Junger-Tas, D. Olweus, R. F. Catalano & P. Slee (Red.), *The Nature of School Bullying. A Cross-National Perspective*. London: Routledge.
- Pilivm, J., Dovidio, J., Gaertner, S., & Clark, R. (1982). Responsive bystanders: The process of intervention. I V. Derlega & J. Grzelak (Red.), *Cooperation and helping behaviour: Theories and research* (pp. 279-304). New York: Academic Press.
- Prentice-Dunn, S., & Rogers, R. W. (1989). Deindividuation and the self-regulation of behavior. I P. B. Paulus (Red.), *Psychology of group influence* (2 ed., pp. 87-109). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Rigby, K., & Slee, P. T. (1991). Bullying among Australian schoolchildren: Reported behavior and attitudes toward victims. *Journal of Social Psychology*, 131, 615-627.
- Roland, E. (1999). *School Influences on Bullying*. Stavanger: Rebell forlag.
- Roland, E. (2000). Bullying in school: Three national innovations in Norwegian schools in 15 years. *Aggressive behavior*, 26(1), 135-143.
- Roland, E. (2002). Bullying, depressive symptoms and suicidal thoughts. *Educational research*, 44, 55-67.
- Roland, E. (2003). Pluss 70 prosent mobbing. *Utdanning*, 3, 78-81.
- Roland, E., & Vaaland, G. S. (2003). *Zero, SAFs program mot mobbing. Lærerveiledning*. (2. ed.). Stavanger: Senter for atferdsforskning.
- Salmivalli, C., Lagerspetz, C., Björkqvist, K., Osterman, K., & Kaukianinen, A. (1996). Bullying as a group process: Participant roles and their relations to social status within the group. *Aggressive behavior*, 22(1), 1-15.
- Secret Service & U.S. Department of Education. (2002). *The final report and findings of the safe school initiative: Implications for the prevention of school attacks in the United States*. Washington DC: Secret Service & United States Department Of Education.
- Sherif, M. (1936). *The Psychology of Social Norms*. New York: Harper.
- Smith, P.K., Morita, Y., Junger-Tass, J., Olweus, D., Catalano & Slee, P (1999). *The nature of school bullying: A cross-national perspective*. New York: Routledge.
- Turner, H., & Tajfel, J. C. (1979). An integrative theory of social contact. I W. Austin & S. Worchel (Red.), *The social psychology of intergroup relations*. Monterey, CA: Brooks/ Cole.
- Twemlow, S. W., Fonagy, P., & Sacco, F. C. (2004). The role of the bystander in the social architecture of bullying and violence in schools and communities. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1036, 215-232.
- Withney, I., & Smith, P. K. (1993). A survey of the nature and extent of bullying in junior/middle and secondary schools. *Educational research*, 35(1), 3-25.
- Zillman, D. (1979). *Hostility and aggression*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Zimbardo, P. G. (1969). The human choice: Individuation, reason, and order versus deindividuation, impulse, and chaos. *The Nebraska Symposium on Motivation*, 17, 237-307.

Vidar Maxmilian Husby

Ragna Nielsens vei 13

0592 Oslo

Mobil 913 45 367

E-post:vidarmaxmilian@gmail.com